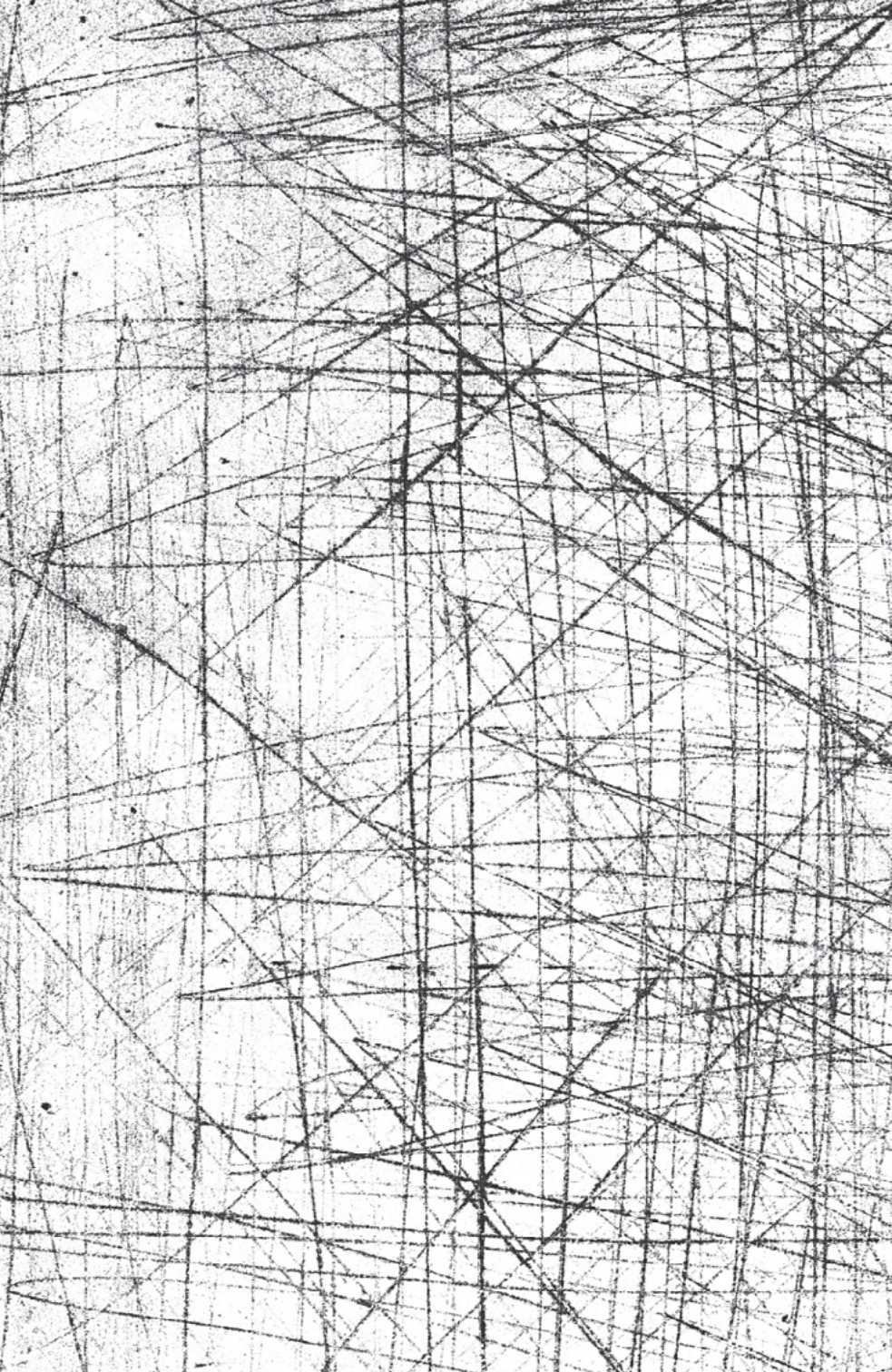

JUBILEUM VYDÁNÍ K VÝROČÍ NAROZENÍ ALUŠTIGA
100

TŘI Z JERUZALÉMA

ARNOŠT LUSTIG

MASARYKOVA
UNIVERZITA

Bez pravdy bych byl strašně chudý,
zatímco s pravdou můžu být jinak chudý,
ale zároveň ohromně bohatý.

Arnošt Ex Libris

Lustig

1926–2026

MUNI
PRESS

ARNOŠT LUSTIG
TŘI Z JERUZALÉMA

MASARYKOVA UNIVERZITA
BRNO 2026

Poděkování nakladatele

Děkujeme paní Evě Lustigové za přizvání k projektu FestivAL100, jí a panu Josefu Lustigovi za poskytnutí práv. Pro nakladatelství Masarykovy univerzity je ctí podílet se spolu s dalšími nakladateli na jubilejní edici knih k oslavě stého výročí Arnošta Lustiga.

Děkujeme paní Beatě Korbačkové za grafické zpracování knihy v obou jazykových mutacích. Poděkování náleží také studentům Vyšší odborné školy a Střední průmyslové školy v Šumperku, kteří vytvořili a pro knihu nezištně poskytli své působivé ilustrace.

Masarykově univerzitě děkujeme za podporu vydání děl Arnošta Lustiga.

PhDr. Alena Mizerová
ředitelka
Nakladatelství MuniPress

Poděkování nadačního fondu

„Tři z Jeruzaléma“ jsou první knihou volného triptychu, který Munipress vydává jako součást jubilejní edice knih ke stému výročí narození Arnošta Lustiga a projektu FestivAL100. Kniha vznikla v krásné synergii s nakladatelstvím Munipress. Za spolupráci děkuji jeho ředitelce Aleně Mizerové a redaktorce Lei Novotné.

U zrodu knihy stála Anička Adamírová. Podílela se svou rešeršní prací a výběrem textů v Židovském muzeu v Praze. Přistupovala k ní se zvědavostí a intelektem jí vlastním.

Za živé ilustrace děkuji studentům Střední průmyslové školy v Šumperku pod inspirativním vedením Kristýny Jonové a Petry Jarmarové.

A nakonec děkuji Martě Valešové, člence správní rady Nadačního fondu Arnošta Lustiga. Její prozíravost a dobrosrdečnost nás všechny propojila tradicí moravské soudržnosti. I proto je kmotrou této knihy.

Eva Lustigová, MBA

Spoluzakladatelka a předsedkyně správní rady
Nadačního fondu Arnošta Lustiga

© 2026 Masarykova univerzita
© 2026 Tři z Jeruzaléma: Arnošt Lustig, Eva a Josef Lustigovi
© 2026 Úvodní text a medailonek autora: Eva Lustigová
© 2026 Layout: Beata Korbačková, Trixi-grafika
© 2026 Foto: Petra T. Růžičková, Muzeum fotografie a moderních
obrazových médií v Jindřichově Hradci (Arnošt Lustig)
a Khalil Baalbaki (Eva Lustigová)
© 2026 Ilustrace: Renáta Fučíková (Ex libris);
Monika Bezděková: Exodus, monotyp (obálka);
Klára Weinlichová: Šrámy, monotyp, suchá jehla (předsádky);
Alice Langová: Nitky osudu, čarový lept (frontispis);
v textu: Denisa Krobotová, Alice Langová, Adéla Tomášková,
Lucie Vojteková, Klára Weinlichová, Veronika Zdráhalová a Jakub Pokorný

ISBN 978-80-280-0808-6

ISBN 978-80-280-0807-9 (vázáno)

Obsah

Eva Lustigová: Zrod spisovatele	8
IZRAEL	
Eged	25
Česáči oliv	36
Stavíme město	43
Slunečná silnice	51
Trh přistěhovalců	59
Žluté nebezpečí	68
Dům v písku	79
Tři z Jeruzaléma	93
HOLOCAUST	
Příjezd do Terezína	109
Snílek	117
Zápisky z varšavského ghetta	127
Osvětimské preludium	135
Jediná dosažitelná nesmrtelnost člověka	143
EXIL	
Cizinec	155
Exil jako Osud	162
ÚVAHY	
Zrodil se nový židovský člověk	169
Buďme proti negativismu života	173
Hlas mladého člověka	177
Arnošt Lustig (medailonek)	183
Eva Lustigová (medailonek)	186
Prameny	188

Zrod spisovatele

Eva Lustigová

„Píšu, abych se očistil. Abych pochopil, proč se člověk mění ve zvíře, a jestli se zvíře může vrátit zpátky k člověku.“¹ Arnošt Lustig

Geneze této knihy

Byla jsem zvědavá, jak psal, když začínal. Zajímaly mě jeho myšlenky a hlas mladého, jednadvacetiletého autora. Co chtěl čtenáři sdělit? Co mu chtěl povědět i o sobě samém? Co nového bych se o něm mohla dozvědět já? Jak se jako spisovatel proměňoval v čase?

Tělem i duší už tehdy Arnošt Lustig žil v „trojím čase“, stejně jako bezejmenný člověk, protagonista jeho povídky *Velká bílá cesta*.² V trojím čase – „*v tom teď a předtím, a ještě dříve než předtím... V každém z jeho trojího času bylo... Německo.*“ V silně autobiografickém příběhu bezejmenný člověk někde u Mariánských Lázní, Modré skalky nebo Polední hory „*umírá v propasti, kam ho zavlála sněhová bouře... Člověk na sněhu nevypadal na svých dvacet let. Jeho tvář byla stařecky ztuhlá a mladé byly jen modré zaslzené oči. Naslouchal zase hukotu větru. Podobal se tónům foukací harmoniky.*“

Hrdina bilancuje svůj život a říká si: „*Je to zvláštní, že žiju sám z tolika lidí, kteří byli v tolika směrech lepší a nadanější než já sám, a že to nemůžu nijak odčinit, protože jsem to ani nezavinil. Je ale dobré si to stále připomínat... Tak to nevádí, že člověk má zase na zpáteč své jméno místo nějakého pětimístného čísla, vytetovaného na předloktí. Dábel je bůh zla. Bůh zla je dábel...*“

¹ Lustig, Arnošt. Arnošt Lustig: Tenkrát a teď. Právo, Salon, Novinky.cz, 7. 3. 2011. <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-salon-arnost-lustig-tenkrat-a-ted-42506>

² Lustig, Arnošt. Vlny v řece. Praha: Československý spisovatel, 1964.

Zvědavá jsem byla dlouho, o to více po Arnoštově smrti, kdy se otevřelo prázdno, které se mi daří – někdy více, někdy méně – zaplňovat tím, že se nořím do stránek jeho díla. Snažím se pochopit jeho výrok, že psal, protože ti nadanější už nežili. Byla to nevyslovitelná skromnost a pokora. Uvědomuji si, že jde o dílo srozumitelné ve všech jazycích, bez ohledu na to, odkud čtenář pochází, jaké je jeho etnikum, náboženství nebo občanství. Je to dáno tím, že vypráví lidské příběhy s univerzálním poselstvím a platností tady a teď, i když jejich podstatná část vznikla v minulém století. Stejně jako oči jeho bezejmenné umírající postavy ve *Velké bílé cestě* i jeho modré oči odrážely čerstvý sníh.

Historický kontext, do kterého zasazuje příběhy těch nejlepších básníků a spisovatelů z časů antiky, středověku nebo minulého století, přidává jeho dílu další dimenzi. Vrací nás do světa, který tímto způsobem poznáváme – ovšem bez toho, aby potlačoval samotné příběhy a děj. Naopak, příběhy a děj umocňuje, jelikož lidskost nestárne; lidé se ve své podstatě nemění. Stále jim jde o stejné věci, jen mají jiný kabát.

Nápad na tuto knihu jsem nosila v hlavě dlouho a čekala na správný okamžik. Přišel v roce 2022, kdy jsme se s Aničkou Adamírovou vydaly pátrat po literárních počátcích Arnošta Lustiga do Židovského muzea v Praze. Pak se v mém životě objevila Kristýna Jonová z Vyšší odborné školy a Střední průmyslové školy v Šumperku. Domluvily jsme se, že by její studenti mohli knihu ilustrovat. Do projektu Kristýna zapojila i kolegyni Petru Jarmarovou. Do školy jsem několikrát přijela a představila jejímu vedení i studentům svoji vizi o podobě knihy a jejího autora Arnošta Lustiga. Vznikla krásná tvůrčí spolupráce.

Myslela jsem na Arnoštovo kulaté výročí narození s představou, že kdyby vše bylo jinak, mohl by sfouknout sto svíček na svém oblíbeném pišingru. Svíčky sfoukneme my – a místo pišingru s hustou hořkou čokoládovou polevou budeme slavit jinak. Čokoládově i touto knížkou, která by byla jeho dalším dítětem (a tím pádem i mojí novou sestrou), protože každou novou knihu vnímal a měl rád jako své dítě.

V knižní podobě tyto rané texty Arnošta Lustiga vycházejí poprvé. Je to jejich světová premiéra, proto kniha vychází současně

v českém i anglickém jazyce. Původně vycházely postupně ve *Věstníku Židovské náboženské obce* v pozdních 40. a 50. letech minulého století.

Tři z Jeruzaléma jsou zároveň první knihou volného triptychu nakladatelství Munipress. Kniha vstupuje do jubilejní edice vydávané ke stému výročí narození Arnošta Lustiga v rámci „FestivAL100“. Jelikož byl jubilant spisovatelem srdcem, tělem i duší, přáním Nadačního fondu Arnošta Lustiga je nabídnout tuto sbírku novým generacím čtenářů, těm, kteří Arnošta Lustiga už znají, nebo také těm, kteří mají doma celé jeho dílo – někdy i s podpisem autora.

Geneze spisovatele

„... touha psát ve mně byla asi hodně silná, byla to možnost vytvořit ještě jiný život než ten, který žijeme, a zároveň právě ten, který žijeme, jen znásobený tisícerou představou, která se nevtěsná do ničeho jiného než do slov, jež jsou s to tento staronový život bez ustání křísit. Sama skutečnost, že to je možné, byla přede mnou v nejlepších knihách, které byly v tomto pokolení napsány, a musím říct, že právě ty nejlepší knihy jsou největším povzbuzením.“³

Arnošt Lustig

Pročítám si texty v této knize, které pracují především s tematikou Izraele, a kladu si otázku, kde – kromě konkrétního místa narodním listu – se Arnošt Lustig jako spisovatel *de facto* narodil. Docházím k závěru, že to bylo právě zde, v zemi, kde kněží, proroci, písaři a učenci psali Starý zákon – jeho vlastními slovy „první světový bestseller“. Řízením osudu se do této země Arnošt Lustig ve svých dvaadvaceti letech dostal jako válečný zpravodaj Československého rozhlasu a dopisovatel na volné noze pro *Lidové noviny* a *Zemědělské noviny*.

Řízení osudu mělo ovšem i romantické záměry – společný pobyt – příběh s Věrou Weislitzovou v zemi, o níž se malý Arnošt

³ Lustig, Arnošt. *První řádky v Vlny štěstí Arnošta Lustiga ... aneb my jsme chtěli jiný svět*, ed. Eva Lustigová, Euromedia Group, a.s. v edici UNIVERSUM, 2021, str. 95

učil v židovské škole v Libni. Věru, moji maminku, si vyhlédl už v Terezíně, říkal, že byla nejhezčí, bydlela v Dívčím útulku na „L 410“. Seznámili se ale až po válce v Praze 2. září 1945 na Wilsonově nádraží. Přežila válku jen se starší sestrou. Oproti Arnoštovi chtěla pryč z Evropy, daleko od Dachau, kde byl zavražděn její otec, a od Osvětimi a Lodže, kde tragicky skončila celá její početná rodina z Moravské Ostravy. Než se ale se sestrou vystěhovala do Palestiny, vybidla Arnošta, ať za ní přijede, pokud to s ní myslí vážně. Přijel.

Oddal je rabín v přímořském městečku Nahariya poblíž libanonského pohoří 24. července 1948, sotva dva měsíce po vyhlášení Státu Izrael. V milostné povídce *Dívka u oleandrového keře*⁴ se k tomuto příběhu devět let poté jako čtyřiatřicetiletý autor vrací.

Domnívám se, že právě v Izraeli se Arnošt Lustig mohl skutečně spisovatelsky nadechnout. A to hned z několika důvodů. Tou dobou už měl čas na reflexi života za války, „v nacistickém světě násilí, absurdity a lži, teroru a nemravnosti“, ve světě „zániku.“⁵

Dychtil po svobodě, po míru, po možnosti chodit s hlavou vzpřímenou. Zahrnovalo to všechno, o čem během války snil: důstojnost lidského života a smysluplnou existenci. Těch věcí a pocitů bylo nekonečně mnoho.

Pětiletá mezera, během níž se mnohokrát ocitl na pomezí smrti, z něj učinila ctižádostivého studenta života. Vracel se k podnětům z terezínského ghetta, v němž strávil dva a půl roku dospívání. V Terezíně, „než z nich Němci udělali popel, ... zpěváci, básníci, malíři a učitelé připomínali nejlepší lidské vlastnosti, důstojnost, čest a odvalu, pravdu,“⁶ Právě tam byl vystaven ojedinělým divadelním představením, kabaretům a scénkám na půdě s jednou žárovkou, bez vstupného, jež „znamenalo umění a zábavu a smysl pro odsouzené k smrti.“⁷ Napsal: „Viděl jsem v Terezíně ... než nás odtransportovali na východ, co bych asi zažil jen na předních evropských scénách.“⁸

⁴ Poprvé vyšlo v roce 1959 v souboru povídek *Ulice ztracených bratří*.

⁵ Lustig, Arnošt. *Projev při otevření výstavy o terezínském divadle (15. března 2000)*. Eseje. Vybrané texty z let 1965–2000. Praha: H & H, 2001.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

I tam, navzdory otřesným podmínkám a fasádám, díky své zvědavé povaze a lačné touze po životě, nasbíral střípky vědomostí od předních židovských intelektuálů, s nimiž zametal ulice (jako například s vrchním rabínem Leo Baeckem z Berlína), nebo poslouchal půdní přednášky evropských kapacit (jako např. profesora Goldberga z vídeňské univerzity o Venuši z Věstonic, o jeskyni Pekárna a o skoro třicet tisíc let staré Willendorfské venuši). Pro dospívajícího kluka z Libně to bylo „zároveň potvrzení o síle lidského ducha, který je neporazitelný a smrtelný jen v životech jednotlivců, ale nesmrtelný ve stejném smyslu, jako je nesmrtelná duše... Důkaz o duchovním vítězství poražených. O síle zdeptaných, vyčerpaných. O tom, co je na člověku krásné, i když je odsouzen k tomu žít jako zvíře. ... potvrzení o vzpouře bezmocných, o neviditelném, ale citelném vítězství vyhladovělých a bezbranných. O síle fantazie, o síle jedné z ctižádostí člověka ukázat svou velikost, třebaže je odsouzen k nepatrnosti mravence.“⁹

Po válce se dostal na Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze, obor novinářství, a do zpravodajství Československého rozhlasu. Tam se seznámil se spisovatelem a novinářem Ludvíkem Aškenazym, který se pro něj stal vzorem, kolegou a blízkým přítelem.

V rodícím se Izraeli, daleko od všeho, co viděl, slyšel a cítil, bez jakékoli snahy, se nad ním rozprostírala nová obloha, neznámá pobřeží, bujný horizont. Od útěku z transportu smrti do Dachau uplynuly tři roky. Už nebyl persona non grata.

Ze svého života čerpal jako ze známých končin nebo z odrazového můstku, zbytek byla imaginace a talent. Aby mohl začít psát, potřeboval motiv – a ten už měl. Bylo jím „všechno, co člověk prožije, co vidí, o čem slyší; zkušenost z první ruky i ta sdělená, i ta, ke které se jen nachomýtneme. Některá zkušenost je ale výraznější než výrazná; můžeme tomu říkat motiv nebo trvalá, vědomá i podvědomá inspirace.“

Vyjmenuji několik motivů s vědomím, že každá zkušenost, kterou prožil z první ruky, i ta převyprávěná, se v něm a v jeho psaní nesmazatelně podepsala.

⁹ Lustig, Arnošt. *Projev při otevření výstavy o terezínském divadle (15. března 2000)*. Eseje. Vybrané texty z let 1965–2000. Praha: H & H, 2001.

Motiv první: Dětství v Libni a kovbojky v kině Svět

Začněme jeho dětstvím v Libni. Před malým Arnoštem matka zamýkala kredenc s chlebem, protože by jinak snědl to, co mělo rodině vydržet na týden.

„Tak já jsem z takový proletářský čtvrti, kde lidi četli takovou druhořadou literaturu jako rodokapsy, kovbojky, levnější detektivky, a hlavně jsme chodili do kina Svět... A v tom kině hráli každou středu, sobotu a neděli odpoledne kovbojky. Tom Mix atd. Rin Tin Tin. A to kino vlastnila taková milostpaní a my děti jsme neměly nikdy peníze, a tak jsme čekaly, až skončí týdeník, a po tom týdeníku jsme jí říkaly ‚milostpaní‘ a ona se ptala: ‚Kolik máš?‘ ... A ona nás tam pustila.“¹⁰

Kovbojky byly „jediná kulturní akce, s kterou jsem se jako dítě dostal do styku... Když přemýšlím, co se mi na tom líbilo... byly to pohádky pro dospělé, kde dobro nějakým způsobem zvítězilo nad zlem. Ten kovboj byl většinou sám, měl smysl pro spravedlnost, byl statečný, družný, pomáhal lidem a nakonec vyhrál. Kino bylo zdroj zábavy, poučení a styku s širým světem. To bylo ještě za první republiky, před válkou.“¹¹

Motiv druhý: „Pak byla válka“

„No, pak byla válka, Židům byl vstup do kina zakázán, což se nám nelíbilo. To jsem byl pořád v kině. Jeden z mých kamarádů se jmenoval Porgess, modrý oči, blond vlasy, tak jsme mu dali křížek na krk a chodili jsme do kina, tedy na černo, jo. Viděli jsme filmy, německé filmy jako Žid Süß, antisemitský filmy, což se nám nelíbilo, ale líbilo se nám, že to byly filmy a že jsme byli v kině.“

Měsíc před šestnáctými narozeninami, 19. listopadu 1942, je Arnošt s maminkou a starší sestrou Hanou deportován do Terezína z nádraží Praha-Bubny poblíž Veletržního paláce. Tam se naposledy rozloučí s milovaným otcem, než je i on deportován do Terezína.

¹⁰ Arnošt Lustig, nepoužitý filmový materiál, Zlatá šedesátá (rež. Martin Šulík, 2009).

¹¹ Ibid.

„Bylo nás asi dva tisíce. A za několik hodin jsme odjeli směrem na Terezín, do Bohušovic, a z Bohušovic jsme šli pěšky se zavazadly do Terezína. Zavazadla směl mít každý 50 kilo a já se musím přiznat, že jsem to sotva unes. Tatínek tady zůstal, protože byl zedník a stavěl kasárna na Smíchově.“¹²

Motiv třetí: V domově pro těžko vychovatelné chlapce

Další formující zkušenosti ze svého života po příjezdu do Terezína popsal Arnošt Lustig takto:

„Maminku umístili do ženských kasáren se sestrou a se sestřenicí, která s náma žila, protože jí ukamenovali rodiče. A já jsem šel do takového domova pro chlapce, kde jsme pracovali. Nosili jsme cihly, pomáhali jsme v truhlárně, v ševcárně nebo v krejčovně. Jmenovalo se to Hundertschaft, to bylo sto řemesel. Byli jsme takové holky pro všechno, nebo kluci pro všechno. Kopali jsme kryty pro německou nemocnici a tak dále, a tak dále. To si pamatuju, tam ke mně zařadili nějakýho židovskýho kluka, kterej ještě před čtrnácti dny byl v Hitlerjugend a objevili mu, tatínkovi, ten byl kapitán Luftwaffe, letectva, a objevili mu židovskou babičku, tak hned je poslali do Terezína. Ten kluk nechtěl vyházovat hlínu vedle mě, a já ji kopal, tak jsem se s ním nepohodl. A říkal jsem: ‚Teď jseš Žid, teď už nejseš Hitlerjugend, teď musíš pracovat jako já. Já za tebe nemůžu pracovat, za dva.‘ To jsem mu neříkal tak vlídně, jak to říkám tady. Pak jsem ho dokonce zmlátil tak, že on si stěžoval. Ale já příští den nenastoupil do práce. A to mi přineslo můj první pohlavní dobrodružství s homosexuálním učitelem, kterého jsme milovali.

Ale on si mě zavolal na kobereček a říkal: ‚Jak to, že jsi nenastoupil do práce?‘ A já říkám: ‚No, protože ten kluk, co byl v Hitlerjugend a jeho tatínek v letectvu, tak jim objevili židovskou babičku, tak oni ho sem poslali a on tomu nevěří, že není v Hitlerjugend, ačkoliv už nemá uniformu. Tak jsem nenastoupil do práce.‘ Já jsem říkal: ‚Nemůžu přece kopat a vyházovat, to nejde. To bych byl za čtyři

¹² Arnošt Lustig v dokumentárním filmu *Tvoje slza, můj déšť* (rež. Eva Lustigová, KVIFF, 2012).

hodiny úplně vyčerpány. My jsme pracovali osm hodin.‘ On říkal: ‚To jsi neudělal správně. Měl jsi mu to vysvětlit, a ne ho řezat.‘ A pak mi říkal: ‚Ty máš hezký nohy.‘...

Potom se ukázalo, že to byl mravně úplně vzornej člověk, jmenoval se Fredy (Hirsch)... Byl to krásný chlap, sportovec... esesáci se od něj nechali učit džiu-džitsu a různé orientální způsoby tělesné obrany. No, a já jsem říkal, tak jsem na to nereagoval, mně bylo málo. Tak říkal, že mám hezké nohy, tak fajn. Bylo to lepší, než když se se mnou baví o tom, že jsem měl nastoupit do práce. Za to byly tresty. A tak si pamatuji, že pak mi říkal, jestli chci chleba se sardinkou, protože on, jako vedoucí, dostával chleba a sardinky. Tak mě pohostil, no a pak ode mě chtěl, co by normálně chtěl od každého... Nebylo to tak špatné. Až když mě chtěl dát pusu, tak to už mně nebylo příjemné. No a on to pochopil, tak mě pustil. Já se strašně těšil, až to řeknu klukům na pokoji číslo šestnáct. To byl pokoj největších rošťáků, tak zvaných těžce vychovatelných. Tak v Terezíně jsem pracoval a pak se k nám opravdu tatínek připojil. Protože tatínek pracoval na stavbě kasáren, tak nás neposlali ani do Lodže, ani do Osvětimi, zatím. Pak nás poslali. Ale až když tatínek přišel.¹³

Motiv čtvrtý: Zločin a trest

Jevištěm je věznice v terezínském ghettu v Magdeburských kasárnách, kde byla také Rada nejstarších, protagonistou je nezletilý provinilec Arnošt Lustig.

„Židovský soud Rady starších sídlil na č. 619 v Rathausgasse, kde byla taky židovská banka vydávající bankovky s Mojžíšem na liché straně. Židovský prokurátor se díval na Adlera a na mě, na soudce a přísedícího sociálního pracovníka pro mládež, a ke svému obecenstvu řekl: ‚Co to je, co mění naši včera ještě nevinnou mládež v těžké zločince?‘ Odsoudili nás na šest neděl. Ukradli jsme s Adlerem žárovky na chodbě ženských kasáren Hamburg nad skladištěm, kde měl Kurt Gerron kabaret Karusel. K žárovkám jsme neměli objímky, ale daly se zábavně rozbítet. Kromě

¹³ Arnošt Lustig, Zpověď, Multisonic, 2006

toho jsme upadli do podezření z krádeže krabice margarínu ze skladu pro kojence.“¹⁴ Vedl tlupu židovských chlapců a říkalo se mu Hadí muž. Při oznámení trestu jeho matka plakala. Do vězení za ním na návštěvu nepřišla.

O této epizodě později Arnošt Lustig napsal: „Čekala, až uplyne sedmý den šestého týdne... Byl jsem černá ovečka, ale pořád ještě ovečka. Ti nejstarší z Rady starších se snažili být spravedliví, nevylít s vaničkou i dítě.

Cela byla těsná, dusná, špatně se v ní dýchalo. Spal jsem na slamníku, který byl zavšiven, plný blech a štěnic. V noci jsem nemohl usnout vedrem. Také mě tlačila do zad cihla nebo kámen. S úsvitem jsem objevil, že to není cihla, ale kniha. Dostojevský, Zločin a trest. Přečetl jsem ji jedním dechem.“¹⁵

„Dostal jsem horečku. Svár mravnosti s nemravností, dobra se zlem a zla se zlem, vražda stařeny studentem, který byl svým vlastním zákonodárcem a sám určoval, co je správné a co ne, vychytrlost policejního úředníka, který nespěchal a ďábelsky spřádal pavučinu, do které se jeho muška chytí, to vše se mi navždy otisklo do duše. Bylo to moje první setkání s literaturou. Věděl jsem najednou, kdo je Dostojevský. Otřásla mnou pravda. Probudily mne Dostojevského otázky: Co je člověk? Co je krása a ošklivost? Srovnání, které bylo v úvodu, jako by člověk byl jen klapkou v pianu. Filozofie, podle které jsme všichni odpovědni za všechno a všechny. Nikdy jsem nezapomněl to jméno: Dostojevský.“¹⁶ Než objevil magii literatury, říkal, že se jeho „duše živila kovbojkami, a druhořadou literaturou, s tatínkem v posteli... neměl jsem postel“.

Tato epizoda se pravděpodobně odehrála v roce 1942 nebo 1943. Tehdy Arnošt Lustig ještě netušil, že o rok nebo o dva později odejde do Osvětimi stejným transportem jako slavný herec a režisér z Berlína Kurt Gerron – ten, který ho spolu s dalšími vybranými vězni režíroval v propagandistickém filmu *Vůdce daroval Židům město*. Právě tato zkušenost s „natáčením“, pokud to tak vůbec

¹⁴ Lustig, Arnošt. Tanga z Hamburku. *Židovská trilogie II*. Praha: Eminent, 2000.

¹⁵ Lustig, Arnošt. *Projev při otevření výstavy o terezínském divadle (15. března 2000)*. Eseje. Vybrané texty z let 1965–2000. Praha: H & H, 2001

¹⁶ Lustig, Arnošt. *Projev při otevření výstavy o terezínském divadle (15. března 2000)*. Eseje. Vybrané texty z let 1965–2000. Praha: H & H, 2001.

lze nazvat, se stala jedním z podnětů, aby Arnošt v 60. letech minulého století napsal scénář k mezinárodně oceňovanému filmu *Transport z ráje*.¹⁷ (Samotné natáčení líčí v eseji *Paměť*.¹⁸ Film je volnou adaptací jeho literární prvotiny, povídkového souboru *Noc a naděje*.¹⁹)

Motiv pátý: Pud přežít

Snaha přežít byla úzce spjata s přesvědčením, že pokud člověk zůstane věrný naději a vydrží, stane se svědkem absolutního zla spáchaného na Židech a dalších lidech, které nacisté označili za nevhodné či neužitečné pro třetí říši. A jako svědek bude moci světu ukázat, čeho je člověk schopný – a varovat tím další generace.

Tento motiv nepoháněl jen mladého Arnošta Lustiga. Stejná myšlenka obecně umocňovala odolnost a pud přežít u všech, kteří holocaust přežili.

„Ze všech pocitů, které člověk zná, je úplně tím nejlepším pocit naděje. Myslet si, že ještě mám proč žít a že to lepší přece jen ještě teprve přijde. Tahle naděje může zmizet, jenom když zmizí člověk. Chtěl bych si myslet, že všechno, co ještě napíše, bude obsahovat tohle poznání.“

Motiv šestý: Nikdo mu nevěřil

Konkrétní rozhodnutí stát se spisovatelem přišlo až po válce v Praze. Bylo mu devatenáct. Bylo to důsledkem reakcí lidí, kterým chtěl sdělit své zkušenosti. Vyjádřil se k tomu takto:

„Když jsem se vrátil z těch lágrů v roce 45, tak samozřejmě jsem měl potřebu se někomu svěřit. Tak jsem navštívil svého nejmilejšího učitele, jmenoval se Jůza a měl velkou radost, že mě vidí, a vyprávěl jsem mu, co byly lágry. A on mě za chvíli začal hladit po hlavě, jako hladíš pomatenýho. A tak jsem zjistil, že mně vlastně nevěří, že myslí, že není možný, co mu říkám. Že se to nedá sdělit! Papír

¹⁷ V režii Zbyňka Brynycha natočeno v roce 1962.

¹⁸ Vyšlo v rámci vybraných esejí: Lustig, Arnošt. Eseje 1965–2008. Praha: Mladá fronta, 2009.

¹⁹ Lustig, Arnošt. Noc a naděje. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1957.

ti věří, tužka ti věří, napsané slovo ti věří, pokud do něj vdechneš věrohodnost. A tak jsem začal psát.“

Jeho vůbec první novinový článek vyšel v *Rudém právu* 28. září 1947. Tento článek, spolu s následujícími třemi úvahami rovněž patřícími do publicistického žánru, předcházel vydání jeho první povídky *Egged*. Na svůj první časopisecký počín ve *Věstníku Židovských náboženských obcí* Arnošt Lustig nikdy nezapomněl: „*Ten článkuček o mladém člověku pro mne znamenal hodně. Jistě víc, než kolik měl rádek a slov, protože to byly tři hubené sloupečky. Po četbě několika čísel Věstníku v něm totiž podle mého chybělo stanovisko mladších. Žil jsem mezi nimi. Chodil jsem v Praze do Domova chlapců v Krakovské a Domova dívek v Lublaňské a do Sirotčince v Belgické 24. Na večírky, na přednášky. Naděje mladších a nejmladších se propojila s oparem osvoboditelů, na které si mohli sáhnout. Byl jsem také takový. Znali jsme se navzájem důvěrně. Byli jsme spolu v lágrech. Barva naděje se nám zdála rudá. Nikomu jsme nic nedlužili. Měli jsme čisté ruce. Poprvé v životě jsme mohli svobodně volit. Z dnešního hlediska se to bude zdát naivní a prostoduché. Tenkrát to pro mne byla pravda těhotná nadějí. Pravda slibující nápravu všech křivd. Jako by to bylo někdy vůbec možné.“²⁰*

Je zřejmé, že se na stránkách této knihy svými prvními povídkami – lyrickými reportážemi – ve dvaadvaceti letech Arnošt Lustig stává spisovatelem. Patrně mu zabránila skromnost, aby se k tomu v rozhovoru *První řádky* v Československém rozhlasu roku 1966 otevřeně přiznal.

Leitmotiv

O čem psal ve svých prvních textech? V jednadvaceti letech psal úvahy o světě a o lidech. O rok později pak v povídkách či lyrických reportážích psal o současnosti i o minulosti, o 2. světové válce, která v něm zůstávala, a o první izraelské válce o nezávislost, která ho obklopovala a prostupovala jím jako tamní slunce a poušť. Psal o své představě jiného světa, do kterého by chtěl patřit. Lyrické

²⁰ Cínger, František. *Arnošt Lustig Zadním vchodem. Autorizovaný životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009, str. 107-108.

reportáže, které psal s Izraelem jakožto plátnem, se čtou jako kapitoly života... Totéž platí i pro další texty a úvahy v této knize – nezáleží na tom, jestli se odehrávají v Terezíně, Osvětimi, varšavském ghettu nebo v jeho duši.

Texty v této knížce nás uvádějí do světa snílka, který žil v naději lepšího, spravedlivějšího světa a sám naději vdechl život. Jeho slovy: „*Naděje má povahu snílka. Obsahuje to i to nezodpovězené co kdyby. Naděje, sestra zoufalství, která má oči slepce, uši hluchého, šeptající srdce.*“

Psal o lidech, o jejich mnoha tvářích, o jejich podstatě, motivaci, o situační morálce. Psal o solidaritě, soucitu i o romantické lásce. O té však pouze v povídce *Tři z Jeruzaléma*, která se o dvacet let později stala předlohou k jeho románu *Miláček*.²¹ Ve svých pětadvaceti letech si ještě netroufal psát o sobě otevřeně (ztělesněném částečně v postavě Petra), psal „jen“ o Magdě ze Slovenska.

„*Vyprávěl jí proto jen o rozhodujících okamžicích ve svém životě, ale ukazoval zároveň, že tyto okamžiky v člověku dlouho zrají.*“

Někdy se jí zdálo, že jedná proti své vůli. Jindy lítovala, a opět jindy se smířovala s tím, že už tu jednou je. Nejméně stokrát chtěla udělat přímkou dělicí čáru mezi vším, co bylo, a tím, co je; ale stále znovu a znovu se musela vracet k celému svému životu jako jedině souvislé přímce, stále pokračující, přes všechny nárazy a otřesy, přímce spojující minulost se současností i budoucností; byla tu a jasně věděla, že zatím na tom nemůže nic změnit.

I kdyby neřekla ani slovo více, měl by Petr celistvý obraz o všem, co se v tomto děvčeti děje. Snažil se najít hloubku rozporů, které odvádějí celý život lidí, jako je Magda, od rozhodování. Ptal se Magdy, jak se dostala do obrany města.

Magda, dosud trpný tvor, pocítila žhavou potřebu činně zasáhnout do toho, co se v tomto okamžiku děje. A udělala to. Vlilo jí to novou krev do žil. Tak mu připomněla, že tento první vědomý čin v jejím životě je nepřímou spojil. Vyměnili si pohledy. Venku se chvělo město v jediném kotli výbuchů. Pak Magda vstala a přinesla konvici s vařící vodou. Nalila čaj. A Petr s malým úsměvem, který prozrazoval rozpaky, začal vyprávět o běhu svých dvaceti pěti let.“

²¹ Lustig, Arnošt. *Miláček*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969.